

Jaarverslag 2003

Werkgroep Archeologie Rhenen (WAR)

Ton van Drunen

‘Malta’

Reeds enkele malen refereerden wij in voorgaande (jaar)verslagen van onze werkgroep aan de zogenaamde Conventie van Malta. Kort gezegd komt dit neer op het volgende:

Ruim 11 jaar geleden kwamen in Valletta, de hoofdstad van het eiland Malta, de ministers van Culturele Zaken e.d. van alle landen van de Europese Unie overeen dat men voortaan omzichtiger met het bodemarchief zou omgaan. In elk van de deelnemende landen zou het principe van ‘De verstoorder betaalt’ gerespecteerd gaan worden. Met andere woorden: ieder, die archeologische bodemschatten dreigt te vernielen door wat voor werkzaamheden dan ook, draait op voor de kosten van het archeologisch onderzoek dat voortaan vooraf dient te gaan. Een belangrijk uitgangspunt daarnaast is, dat het archeologisch bodemarchief zo mogelijk gespaard wordt. Gemakshalve spreekt men kortweg van ‘Malta’.

De voorbereidingen hebben wel erg lang geduurd, mede door de merkwaardige regeringswisselingen van de afgelopen jaren, maar ‘Malta’ staat nu toch op de rails.

In het voorjaar van 2004 staat de bespreking van het wetsvoorstel in de Tweede Kamer voor de deur, in het najaar neemt de Eerste Kamer deze taak over en in de eerste helft van 2005 moet, volgens de huidige planning althans, deze wet ter betere bescherming van het bodemarchief dan toch eindelijk in werking treden.

De hele archeologische wereld heeft vooruitlopend op ‘Malta’ grote veranderingen ondergaan. Zonder een compleet beeld te willen geven, wijzen wij erop dat overal in Nederland steeds meer bodemingrepen door professionele archeologische bureaus begeleid worden. Niet vrolijk voor de amateur-archeologen; hun mogelijkheden zijn tot het uiterste beperkt. Alleen in samenwerking met (en vooral onder leiding van) bovengenoemde instellingen kan een amateur nog in de grond wroeten.

In 2001 pakte dit overigens voor een groepje WAR-leden buitengewoon goed uit. Archeologisch projectbureau Jacobs & Burnier was zeer content met onze assistentie. Zij schatten inzet en kunde van onze mensen juist in en op die manier konden wij een waardevolle bijdrage aan de opgraving van een IJzertijdnederzetting in ‘De Vallei’ onder Ede leveren.

De Vallei 2

In het allerprilste begin van 2003 deed zich weer een kans voor om bij een opgraving tussen Ede en Veenendaal de helpende hand te bieden.

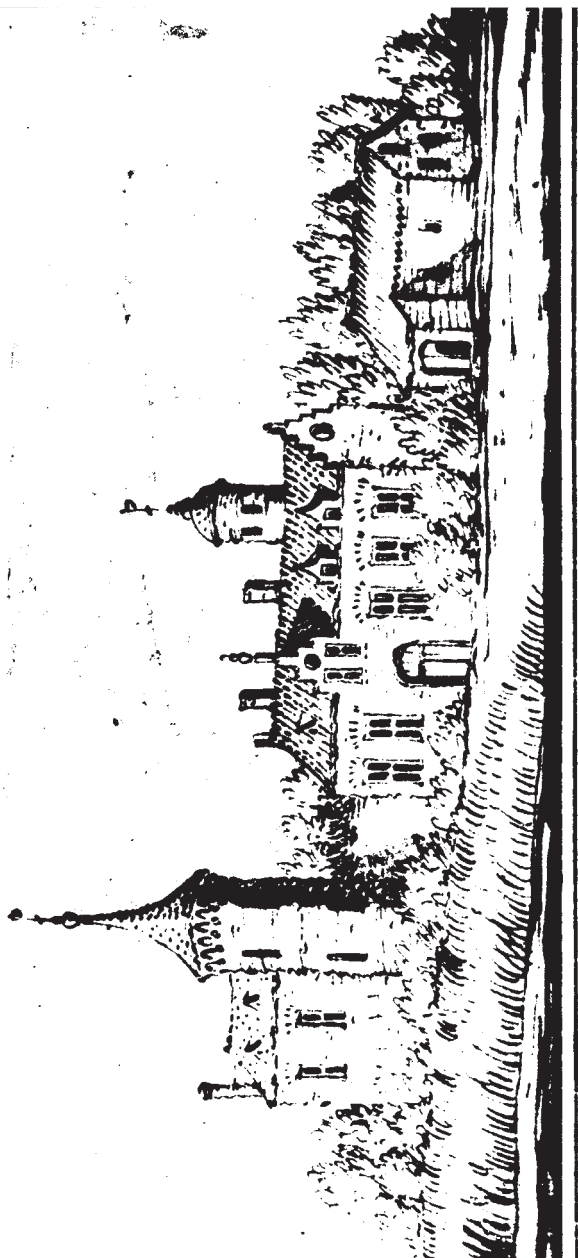
Publieke belangstelling bij grondsporen van een boerderij uit de IJzertijd.

Assisteerden wij, zoals hierboven al gemeld, met enkele WAR-leden in 2001 bij een IJzertijd-opgraving in De Vallei, nu was er even verderop weer een mogelijkheid om uit dezelfde periode, dus grofweg van 750 v.C. tot de komst van de Romeinen rond het jaar 0, een nederzetting te vinden.

Ditmaal werd het werk gegend aan het ADC, het Archeologisch Diensten Centrum uit Bunschoten, ons al bekend door de opgraving op de uitbreiding industrieterrein Remmerden. Werden wij op Remmerden nog net niet geweerd, ook bij 'De Vallei 2' werden wij naar ons gevoel niet veel meer dan geduld. Voor onze deskundigheid was geen

Amateurs aan de arbeid

Valkenburg bij Rhenen

enkele belangstelling en de leiding wist niet veel meer dan wat zinloze arbeid te verzinnen. Na een kennismaking van enkele dagen hebben wij bedankt voor de eer. Misschien niet onverstandig als sommige archeologische bureaus hun vaak jeugdige projectleiding ook eens wat omgangskunde bijbrengen, naast de veronderstelde vaktechnische bekwaamheden die zij krachtens hun studie moeten hebben. Management houdt meer in dan het technische overzicht bij een archeologische campagne.

Kasteel Valkenburg

Bladerend in Achter Berg en Rijn van H.P.Deys vinden we op blz. 83 de wat raadselachtige afbeelding van een kasteel Valkenburg bij Rhenen. In de Topografische atlas, aanwezig in het Rijksarchief Utrecht, zien we hetzelfde plaatje onder nummer 1877-2. Deys vermeldt naast genoemde prent zo'n beetje alles wat van dit verdwenen kasteel bekend is. Hij noemt twee mogelijke locaties. De eerste zou te vinden zijn op de plaats van de huidige duiventoren ten westen van de Cuneraweg tussen Rhenen en Veenendaal. Volgens de tweede opvatting moeten wij óók zoeken aan de westzijde van genoemde verbindingsweg, maar dan tegenover de derde poort in het spoorwegtalud. In Oud Rhenen van september 1989 vinden we het kasteel terug in het artikel over de versterkte boerderij 'Stuivenes' in Achterberg van A.J. de Jong. Deze vermeldt Valkenburg als slot van de adellijke familie Valckenaer, die overigens in Rhenen wel meer bezittingen had.

In een krantenartikel van donderdag 27 juli 1961 klaagt de bekende amateur-archeoloog Adriaan P. de Kleuver dat het hem dwars zit dat er over slot Valkenburg in Achterberg niets bekend is. Afgaand op de inlichtingen van enkele Achterbergse ingezetenen, zo vervolgt hij, besluit hij te gaan graven op een rechthoekige verhoging in het landschap tegenover de Pegel aan de Cuneraweg. Hij stuit op zware muurresten van meer dan een halve meter dikte, die bij nader onderzoek uit kloostermoppen blijken te bestaan.

En tenslotte is het bij de WAR bekend dat het terrein in 1971 was ingemeten onder leiding van de toenmalige provinciaal archeoloog en een vertegenwoordiger van de ROB, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. In februari 2003 bleek ons dat het bedoelde perceel verkocht was aan een boomkweker die hier ook, zijn beroep getrouw, metterdaad een boomkwekerij wilde beginnen. De man had weinig begrip voor ons vriendelijke verzoek om op zijn nieuw verworven land rond te mogen kijken. Hij bleek allergisch voor elke term die verwant was aan het woord archeologie. Ondanks onze uitleg wist hij, zo zei hij, maar al te goed van de verwoestende ingrepen die ons kijken voor zijn land zouden betekenen. Zelfs bij de aanleg van een uitrit naar de Cuneraweg waren wij verre van welkom. Korte tijd later hield een drietal leden van de WAR een korte terreinverkenning. Hierbij

De molen van Elst (U)

werden op het maaiveld enkele fragmenten van kloostermoppen en aardewerk aangetroffen. Daarbij bleef het, jammer genoeg.

De galg van Amerongen

Op een fraaie dag in mei (en welke meidag was dat niet?) ging de WAR op voorstel van Lot Delfin op excursie. Zij zou de overige leden (archeologisch) interessante locaties tussen Rhenen en Amerongen laten zien. Zo werd een bezoek gebracht aan de molen van Elst. De overbuurman van de molen die er voor de eigenaar een oogje op hield, was zo vriendelijk ons ook het interieur te tonen.

In Amerongen bezocht de groep de plaats waar vroeger de galg stond. De ontdekking van mevrouw Delfin werd enkele tientallen jaren terug door de

*In het bos van Amerongen
Werd elke deugniet opgehongen*

*In deze eeuwenoude straat
Neemt men een kloostermop de maat*

gemeente Amerongen gehonoreerd met een aardig, heel duidelijk monument. In dezelfde omgeving toonde onze gids ons de restanten van kasteel Lievendaal. Op de terugweg werd de grote, zwaar beschadigde grafheuvel tegenover het pannenkoekenhuis tussen Amerongen en Elst bekeken. Weliswaar had Staatsbosbeheer de grootste gaten gedicht, maar een echte restauratie had helaas nog steeds niet plaatsgevonden.

Kloostermoppen

Op 26 juni werd (alweer naar buiten vanwege het mooie weer) een inventarisatie van de in de oude binnenstad van Rhenen aanwezige kloostermoppen gemaakt. Even ter verduidelijking, het gaat hier niet om al dan niet ondeugende verhaaltjes over religieuzen die hun intrek in een klooster namen, maar om de extra grote en broze bakstenen, die vroeger vooral bij de bouw van kerken, kloosters, stadsmuren en kastelen gebruikt werden. Zowel bij de stadsmuur als bij de Cunerakerk werden op diverse plaatsen metingen aan de kloostermoppen verricht.

Enkele losse bakstenen werden voor de gidscollectie van de WAR meegenomen naar ons depot.

Het Celtic Field te Wekerom

sprake was geweest van archeologische vondsten. Daar enkele groepsleden wisten dat zich hier de restanten van een Celtic Field bevonden, bracht de WAR in zijn geheel een bezoek aan deze locatie. Een aantal sporen werd teruggevonden. De rest van de tijd werd gebruikt om een terreinverkenning op de kale akker ten westen van de Larikshof te houden.

Celtic Field 2

Om ook diegenen van de WAR die nog nooit een Celtic Field gezien hadden een goed beeld van zoiets te geven, werd op 21 augustus een tochtje gemaakt naar de fraaiste reconstructie van een dergelijk prehistorisch akkercomplex, die naar ons idee in Nederland te vinden is. Deze reconstructie bevindt zich op de Veluwe in de buurt van Wekerom en is destijds tot stand gekomen door een gezamenlijke inspanning van de Rijksdienst voor het

Celtic Field 1

Gedurende de zomer maakte de gemeente bekend dat begraafplaats 'De Larikshof' binnen afzienbare tijd aan uitbreiding toe was. De gedachte ging ernaar uit de bosstrook aan de westzijde en een deel van het bos aan de noordzijde hiervoor op te offeren. Bij de WAR kwam het verzoek binnen om aan te geven of hier ooit

Op de uitkijktoren

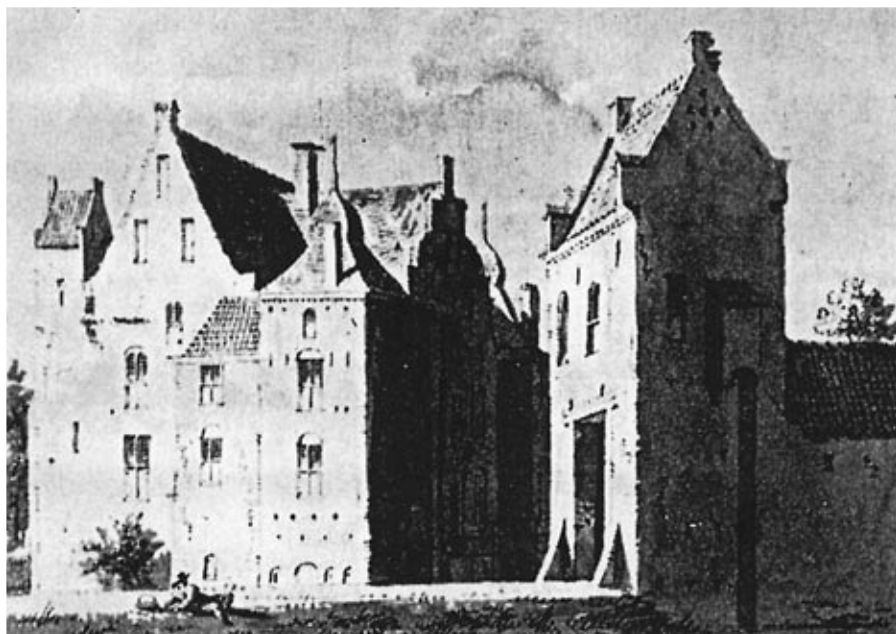
Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en de stichting Het Gelders Landschap.

Vanaf een speciaal opgerichte uitkijktoren heeft men een uitstekend beeld van het grote complex, waarvan de vierkante akker-tjes van circa 30 x 30 meter omgeven zijn door lage,

maar duidelijk zichtbare walletjes. Wie weet maken wij nog eens mee dat ook in de omgeving van Rhenen (bij de Larikshof bijvoorbeeld?) zo'n prehistorische bezienswaardigheid hersteld wordt.

Hoe kom je aan een kasteel?

Het verdwenen kasteel Harselo in 1731 (Pentekening C. Pronk)

Kasteel Harselo

In september werd de WAR uitgenodigd om mee te werken aan een speurtocht naar de juiste ligging van het verdwenen kasteel Harselo in de Gelderse Vallei. Twee leden van onze werkgroep verklaarden zich bereid. De archieven noemen het landgoed voor het eerst in 1388. In 1731 maakte Cornelis Pronk een fraaie pentekening van het kasteel.

Nu is er niets meer over dan een dichtgemetselde poort in beide zijmuren van de boerderij Harselo aan de Harselose weg. De huidige hoeve is hoogstwaarschijnlijk in de plaats gekomen voor het poortgebouw. Met behulp van een uitgebreid boorprogramma zou een aantal amateurs pogingen doen om de juiste ligging terug te vinden. Geheel naar de nieuwe regels van 'Malta' stelden de amateurs een Plan van Aanpak op in samenwerking met de gemeentelijk archeoloog van Ede, mevrouw Suzanne van der A.

Vanaf eind september tot vlak voor kerstmis werd onder de bezielende leiding van Wim Angenent van de AWN-17, een afdeling van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland, een groot aantal boringen verricht in de naaste omgeving van bovenbedoelde boerderij. Op dit moment is het veldwerk is op een haar na gevild, maar gedurende deze winter wacht nog de uitwerking (met behulp van de computer) tot een afgerond rapport.

Contactdag Utrechtse amateur-archeologen

Op 11 oktober werd de goede traditie van een jaarlijkse contactdag voor de amateur-archeologen in de provincie Utrecht voortgezet. Berustten de voorbereiding en de financiële invulling als altijd bij de provincie Utrecht, of liever bij de sector Archeologie, de organisatie van het dagprogramma werd dit jaar in samenwerking met de Historische Kring Breukelen tot stand gebracht..

's Morgens werden de diverse archeologische werkgroepen in de gelegenheid gesteld om een korte terugblik op het afgelopen jaar te geven. Eerlijk gezegd leek ook hier 'Malta' zijn invloed te doen gelden. De inbreng van de amateurs was naar ons idee niet zo enthousiast en overtuigend als in de voorgaande jaren.

Na de lunch verzorgde de Historische Kring Breukelen een heel aantrekkelijk programma. Een bezoek aan kasteel Nijenrode, het fraaie bouwwerk en zijn aantrekkelijke tuinen waar nu een universitaire opleiding voor het buitenland gevestigd is, werd op hoge prijs gesteld.

Vervolgens werd in de prachtige omgeving van de Vecht een bezoek gebracht aan een verdwenen doch goed te traceren kasteel en aan een eeuwenoude boerderij met een opmerkelijk keldergewelf. De afscheidsborrel in een bruin café aan het leuke marktplein van Breukelen vormde een waardig afscheid op deze geslaagde dag.

Vrijwel compleet!

Het Romeinse schip van Woerden

Tijdens een lange archeologische campagne werd in het afgelopen jaar in Woerden een opzienbarende ontdekking gedaan.

In de loop der tijd werden in deze plaats al verscheidene Romeinse vaartuigen gevonden. Duidelijk was, dat de nederzetting Laurum (nu: Woerden) tijdens de Romeinse bezetting een vrij belangrijke havenplaats langs de Rijn (nu: Oude Rijn) was. Behalve scheepvaartweg was de toenmalige Rijn bovendien de noordgrens van het Romeinse Rijk.

Het laatst gevonden schip was niet alleen het grootste, maar ook het best bewaarde en meest interessante van de in totaal 7 Romeinse schepen. Voor het eerst in de geschiedenis werd vastgesteld dat vaartuigen in die tijd behalve gezeild, ook geroeid konden worden. Dachten de archeologen voorheen dat schepen bovenstrooms gebouwd en in de delta afgedankt werden, nu weet men dat roeiers in staat moeten zijn geweest om naar de havens aan de bovenloop terug te varen. Op een van de speciale kijkdagen, de 23ste oktober, was de WAR present.

Tenslotte

Ondanks het feit dat ons archeologische pad niet altijd over rozen blijkt te gaan, zet onze werkgroep onverdroten de zeer uiteenlopende werkzaamheden voort, die wij tot onze liefhebberij blijven rekenen. Heel verheugend trouwens, dat in het afgelopen jaar twee nieuwe leden tot onze werkgroep toetraden.